

Bányász hagyományok ápolása Várpalotán

PETROVICS LÁSZLÓ tanár, népművelő, szaküzemgazdász

A várpalotai szénmedencében egykor itt dolgozó munkások, fizikai dolgozók, műszaki szakemberek által a bányászkodás színvonala hazai viszonylatban mindig az élvonalhoz tartozott. [1] „Hazánkban és határainkon túl is, számos technikai újdonsággal öregbítették a magyar bányászok szakmai tekintélyét”. [2] 1903-ban brikettgyárat építettek, majd 1928-ban az ország első ahidraló művét és 1938-ban az ország első szkíp aknáját. Új fejtésmódot vezettek be: a szintes omlasztásos kamrapillér fejtést. Az új technológia *Korompay Lajos* bányaigazgató nevéhez köthető. A vágathajtást a Schmidt-féle „művájárral” végezték. A várpalotai vājáriskolát *dr. Kiss László* bányatanácsos kezdeményezésére hívták életre 1935-ben, két évvel a vonatkozó törvényerejű rendelet megjelenése előtt, mely kötelezővé tette a vājárokatatást; általa 1935. XII. 1-én 28 segédvājár az ország első szakmai képesítést nyert „Vājárbizonyítványát” vehette át *Albert Ferenc* bányaahatósági főtanácsostól. [3] Kikísérletezték és üzemszerűen alkalmazták a második szelet művelésére alkalmas technológiát. [1] Az utóbbi technológiai siker *Buzási János* bányamérnök nevéhez fűződik. Munkásságát a Kossuth-díj III. fokozat elismeréssel illették. A termelékenység növeléséhez, a fajlagos anyagfelhasználás és a nehéz fizikai munka csökkentéséhez jelentősen hozzájárult a várpalotai körülményekhez alakított saját tervezésű és gyártású pajzsbiztosító elemek általános alkalmazása. [1] Kiemelkedő szerepe volt ebben *Martinkó Mátyás* igazgatónak és felalálónak. A Magyar Szénbányászati Tröszt 1976-77 folyamán a pajzstervezés, -gyártás és -értékesítés profilgazdájának a Várpalotai Szénbányákat jelölte ki. [1] A biztonságos termelómunkát jelentősen segítette a korszerű szállítás, a saját tervezésű és gyártású diszpécserközpontok, valamint a hangos telefonrendszer létrehozása, működtetése. [1]

Mindezek az értékek tudatunkban, hagyományainkban, anekdotáinkban, tapasztalatainkban megmaradtak. Így az 1906-ban megalakult „Jó Szerencsét Olvasókör”, melyet a várpalotai bányamunkásság kultúra iránti igénye hozott létre. 1931-ben *Korompay* igazgató így méltatja bányászait: „...mi sem bizonyítja jobban a kollektív szellemüket, mint az a lelkesedéssel fűtött igyekezet és törekvés, mellyel kultúrotthonát, a JÓSZERENCSÉT OLVASÓKÖR nagytermét felépítette.” [3] Elevenen élnek azok a

A cikk bemutatja, hogyan őrzik a hagyományápoló szervezetek Várpalotán a település bányász múltjának értékeit, és hogyan emlékeznek meg azokról.

sikerek, melyeket sok évtizedes múlttal rendelkező amatőr művészeti csoportjaink elérték. A 97 éve alakult Várpalotai Bányász Kórus 2001-ben „Hangversenykórus cum laude” minősítést, 2012-ben Veszprém Megye Érdemrendje kitüntetését érdemelt ki.” [3] A Bányász Fúvószenekart, a másik nagy hagyománnyal rendelkező együttesünket 1989-ben ismételt aranydiplomával, 1999-ben Veszprém megye Pro Comitatu-díj és 2009-ben MSZOSZ-díj elismerésben részesítették. [4] Büszkék vagyunk arra, hogy jelenleg is működnek. A 90 éve alapított Várpalotai Bányász Sportkört ez évben kiemelt figyelem kíséri. Múzeumunk létesítését – mely 2007-től a Gr. Sztáray Antal Bányásztörténeti Gyűjtemény nevet viseli – 1975-ben határozták el. Elhelyezésére a Thury vár délnyugati szárnyának egy helyreállított részében került sor. Az egykori romos várrész műemléki helyreállítását a Várpalotai

63. Várpalotai Városi Bányásznapi

2013. szeptember 7.

Program:

- 6.00 Bányász Fúvószenekar zenés ébresztője
- 8.00 Megemlékezés és koszorúzás a Rákóczi Telepi Szent Borbála emlékműnél
- 9.30 Farkas István képzőművész kiállításának megnyitja
- A kiállítást megnyitja Pöcsik József, a Bartos Sándor Általános Iskola igazgatója
(Jó Szerencsét Művelődési Központ)
- 10.30 Menetelés átvonulás a Bányász Fúvószenekarral a Thury-várhoz
- 11.00 Ünnepi megemlékezés a Thury-vár Thury termében
- Köszöntőt mond: Leszkovszki Tibor
- Emléklapok átadása 50-60-65 éves jubiláló szakszervezeti tagok részére
- Petrovics László: „A várpalotai bányászszakszervezet kulturális érdekvédelme történetéből” című kiadványát bemutatja:
- Hámori István Péter, a Bányamunkás főszerkesztője
- Megemlékezés és koszorúzás a Bányásztörténeti Gyűjtemény előcsarnokában a balesetben elhunyt bányásztestvéreink emléktáblájánál.
- 14.00 Sportdélután: Horváth István (Kunki) labdarúgó emléktorna
- öregfiúk és ifjúsági labdarúgó csapatok részvételével a Rákóczi Telepi Iskolában

Szeretettel várunk minden érdeklődőt,
az egykori bányászokat
és szimpatizánsokat!

Várpalota Város Önkormányzata
Bányász Nyugdíjas Szakszervezet
Bányász Nyugdíjas Klub,
Bányász Hagyományok Ápolásáért Egyesület
Rákóczi Telepi Baráti Kör
Szindbád Nonprofit Kft

Bányásznapi meghívó 2013

A 140 éves rendezvény meghívója

Szénbányák Vegyesüzem dolgozói végezték a Műemléki Felügyelőség megalapítására. Az építési költség fedezetét a Magyar Szénbányászati Tröszt, a Várpalotai Városi Tanács, a Veszprém Megyei Múzeum Igazgatóság és a Várpalotai Szénbányák biztosították. [3] Az intézmény 1976. szeptember 4-én, a XXVI. Magyar Bányásznap Országos rendezvénysorozat részeként, ünnepélyes külsőségek között megnyitotta kapuit. [5]

Évtizedekben mérhető hagyományként a helyi szeptemberi bányásznapok egyik színhelye. Legutóbb, a múlt év novemberében a gyűjtemény kiállítótermeiben emlékeztünk a palotai szénlelés kezdetére bensőséges légkörben, a Városszépítő és -védő Egyesülettel közös szervezésben.

A hagyományápolás mindkét civil szervezetnek kiemelt feladata. Ezért is tartottuk fontosnak a megemlékezést. A felvezető gondolataiból megtudhattuk, hogy a szénlelés helyét pontosan nem tudjuk. Annyi azonban bizonyos, hogy *Sztáray gróf* kastélyparkjának keleti oldalán, a mai *Nepomuki Szent János Katolikus Iskola* közelében leltek rá először erre az ásványkincsre. A valószínűsíthető szénmező fekvésének pontosabb meghatározására a földbirtokos *Sztáray* a MTA egyik kiválóságát, *Hantken Miksa* geológust, paleontológust, egyetemi tanárt is felkérte, aki a helyszínt felkeresve – 1887-ben készült tanulmányában – számolt be. A szénlelés helyének fontosságát *Singer Ábrahám* Várpalota főrabijja is méltatta Palota város története c. tanulmányában. *Faller Jenő* bányamérnök, helytörténetkutató is behatóan foglalkozott a témával. [5]

Lakótelepeink, kolóniáink mindegyike magán viseli a kor építészeti stílusjegyeit és az ott élők emlékezetét, ami e szakmához kötődik. Néhány épület homlokzatán bányászjelvény is látható. A bányavállalatok lehetőségeik függvényében igyekeztek segíteni dolgozóik lakáshoz juttatását. Például: 1910-ben Antal

bánya közelében, majorsági épület átalakításával, amit 1923-tól megismételtek, így több munkáscsalád került valamivel jobb körülmények közé. Az évtizedben 120 db egyszoba-konyhás bányászlakás létesült. [5] Nagyszabású program keretében ebben az időszakban, Alsó- és Felső-Inkám, Külső- és Felső-Major, Kálvária domb, valamint Szabó és Fanni telep beépítése követte a sort. 1935-1940 között *Kiss Tamás* adataiból idézve összesen 60 db kétszobás lakás épült. Megtudhatjuk általa, hogy ezek voltak akkor a legcsinosabb, legkedvesebb megjelenésű épületek Várpalotán. [5] A bányauzem beruházásában 1949-ben a mai Rákóczi-telepen 122 db földszintes új, az akkori viszonyoknak megfelelő kertes lakás átadására került sor. Az inotai lakótelepen ugyancsak megépült 69 kertes családi ház. 1988-ig ez a folyamatosság biztosított volt. Összességében a város lakásállománya a bánya ez irányú törekvései eredményeként 2000 lakással gyarapodott! Úgy gondoltuk, a szénbányászat leépülésével, majd megszűnésével emléktáblák és emlékhelyek állításával, múltidéssel az örökséget ebben a formában is ápoljuk. Hirdetjük és teszünk is érte, önkéntesen, térítésmentesen, sok esetben adakozással, hittel és lelkesedéssel. Megemlékezéssel egybekötve emléktáblával láttuk el a Kálvária kolónia egyik, az egykori munkásszálló, majd vállalati központ, és a Jó szerencsét Olvasókör épületét. Emlékjelet állítottunk a Rákóczi-telepen. [2] A bányászercsétlenségben elhunytak tiszteletére emlékfalat létesítettünk a Thury várban, a bányászattörténeti gyűjtemény első, ún. fogadótermében.

Kezdeményezői és folytatói vagyunk a Múzeumok Éjszakája várpalotai eseményeinek immár több éve. Jelentős számú – alkalmanként több száz – érdeklődőt fogadtunk estétől éjszakába nyúlóan, akik helyi, megyei és tágabb környezetünkből látogatnak Várpalotára a hangulatos és rendhagyó eseményre. A Thury várban található a *gr. Sztáray Antalról* elnevezett bányászattörténeti gyűjtemény. Programkínálatunkat évente változó témakörökkel, előadásokkal és előadókkal színesítjük. [6] A rendezvényeket a késő esti órákban bányász anekdoták, humoros történetek felidézésével zárjuk.

Az előadások és látványok közepette az érdeklődők megismerkedhettek a bányászviseléssel, munkaruházattal és egyenruhával. Egyik kollégánk egykori föld alatti villanszerelő korhű öltözetével számos érdeklődőt kíváncsivá tett. Az önkéntes hölgyek, a nyugdíjas klub és a szakszervezet tagjai pedig hagyományos és paprikás zsíros kenyeret kínáltak, emlékeztetve az egykori bányászszendvicsekre. A finom falatokat a beérkezők nem egy esetben repeta fogyasztásával díjazták.

A vállalkozó szelleműek pedig a Városszépítő Egyesület tagjainak csoportja gondozásában összeállított szellemi totót böngészhettek és válaszolhattak meg. A helyszínen, helytörténeti bányászkiötetek bemutatása mellett, vásárlási lehetőséget is biztosítottunk az érdeklődők számára.

A felsoroltak jó alkalmak arra, hogy régi munka-

Múzeumok Éjszakája
2015. június 20.
Az éjszaka, amikor minden életre kel...
Várpalota, Thury-vár

A várpalotai gr. Sztáray Antal Bányászattörténeti Gyűjtemény bemutatása
tárlatvezetésekkel és interaktív programokkal

Tárlatvezetések és témakörök:

18.00 Geológiai és földtani viszonyok a palotai medencében
(Ea: Huzsár József)

19.00 A várpalotai szénbányászat évtizedei (Ea: Dr. Buzási István)

20.00 Tinódi kamarakórus hangversenye (rendezvényterem)

21.00 A helyi bányáskultúra fejezeteiről (Ea: Petrovics László)

22.00 Bányagépészeti tevékenység Várpalotán (Ea: Dezső Imre)

22.00 Fáklyás várséta

23.00 Bányabiztonság és bányamentés fontossága (Ea: Hermán György)

24.00 Bányászanekdoták, humoros történetek (Ea: Dr. Buzási István)

Folyamatos programok:
bányászszendvics készítés és falatozás, kulacshasználát,
bányászegyenruhába öltözés, öltöztetés, totó bányászattörténeti és
szakkifejezések témában, bányáslámpás kíséret

A programok megvalósításában együttműködő civil szervezetek:
Bányász hagyományok Ápolásáért Egyesület
Városszépítő és -védő Egyesület
Várpalotai Bányász Nyugdíjas Szakszervezet
Várpalotai Bányász Nyugdíjas Klub
Rákóczi Telepi Baráti Kör

További információ:
FHURYÁR Nonprofit Kft.
Tel.: 88/472-302
Web: www.thuryvar.hu

A másorváltoztatás jogát fenntartjuk!

Múzeumok éjszakája program

társak találkozzanak, felidézzék az elmúlt évtizedek emlékeit. Jó alkalom arra is, hogy a ma élők ne feledjék egy ősi szakma helyi tanúságtevőit, mindazokat, akik nyomot hagytak a város fennmaradásában.

Sajnos, az ez évi tervezett Múzeumok Éjszakája rendezvényünk elmarad. A gyűjteményt befogadó intézmény június 23-án nem tudja biztosítani a látogatást.

Az egyesület megalakulásának évtizedére kiadványt is megjelentettünk. Benne megőriztük és az utókorra hagyományoztuk a bányász hagyományokkal foglalkozók számára a helyi közművelődés és kultúraközvetítés eseményeit. Olyan időszakban, az 1990-es években, amikor „a kialakult gyakorlat szerinti támogatási összegek szinten tartására is kevés volt az esély”. [3] Azonban az intézményben folytatott sikeres kutató, feltáró és megjeleníthető bányász hagyományokat is magába foglaló kezdeményezések, átörökítve a mai napig is egyesületünk tevékenységében markánsan jelen vannak. Emlékeztetek sokunk számára *Faller Jenő* [7], *Korompay Lajos* [8] és az SII. akna üzembe helyezése [9] tiszteletére szervezett évfordulós megemlékezések, kiállítások, melyeket a szakma igen nagyra becsült.

Rangos eseménnyé vált a Jó szerencsét! köszöntés BDSZ és OMBKE által szervezett [3] évenkénti ünneplése, immár 24 éve. Helyszínül az 1958-ban átadott névazonos intézmény szolgál. Ehhez a feladathoz egyesületünk tagjai ötletekkel, segítséggel, javaslatokkal eredményesen hozzájárultak. [11]

Pénzügyi forrásokban és eszközállományban nem bővelkedünk. Ezért permanensen keressük az együttműködés szálait más szervezetekkel és természetes személyekkel is. Eredményes kapcsolatunk a várpalotai Bányász Nyugdíjas Szakszervezettel és Klubbal, valamint a Rákóczi-telepi Baráti Körrel. Jó partneri viszonyt ápolunk Várpalota Város Önkormányzati képviselő-testületével. Támogatásukkal segítséget adnak részünkre. Az országos feladatkörű Bányász Kulturális Szövetséghez is tartozunk, remélve, hogy igyekeztünk, elhivatottságunk hozzájárulhat fennmaradásához.

Mindezek az események a média érdeklődését is felkeltik. Így általuk széles nyilvánosságot nyernek. A visszajelzések megerősítik további munkáságunkat.

2017-ben megalakulásunk 20 éves jubileumát ünnepelhettük. Gazdag programkínálatunkból a legfontosabbakat megosztom az olvasókkal. [12]

A Jó Szerencsét! köszöntés elfogadásának 124. évfordulója alkalmából egyesületünk tagjai hozzájárulnak az országos hatókörű, aktuális szakmai témaköröket feldolgozó konferencia sikeres megtartásához és az azt követő koszorúzáshoz, baráti találkozóhoz.

A várpalotai szénbányák egyik jelentős aknája volt az SII. bánya. Termelő tevékenységet 1957-1996 között folytatott. A 60. évforduló alkalmából megemlékezéssel, fotókiállítással és emléktábla állítással méltatjuk működését.

A Múzeumok Éjszakája országos rendezvénysorozathoz kapcsolódunk hagyományosan, amikor bemutatjuk a helyi gr. *Sztáray Antal*-ról elnevezett bányászattörténeti gyűjteményünket tárlatvezetésekkel, előadásokkal, interaktív programokkal.

A 67. bányásznap megemlékezést koszorúzással, kiállítással, helyi bányász amatőr művészeti együttesek közreműködésével és baráti találkozóval, a város bányász hagyományápoló civil szervezeteinek közös szervezésében végeztük.

Könyvbemutatót is tartottunk az egyesület megalakulásának 20 éves évfordulója alkalmából Budapesten, az Országos Bányász Kulturális Szövetséggel közös szervezésben a BDSZ és az OMBKE segítő hozzájárulásával.

Az egyesület jubileumi közgyűlését helytörténeti előadásokkal és a jubileum alkalmából megjelent „Örökségünk” c. kötetünk bemutatásával méltattuk. A kötet folytatása az „Egyesületünk évtizede, 1997-2007” címmel megjelent forrásmunkánknak.

A hagyományos Borbála-napi megemlékezést és szentmisét közös rendezvényen a helyi tűzterek és építők civil szervezeteivel szerveztük.

Az eseményen bemutattuk az 1932-ben bántai homokkőből készített Szt. Borbálát ábrázoló szobrocson restaurált változatát.

A fenti írásból remélhetőleg kiderül, munkánk mérhető, értékelhető. A hagyományápolást következe-

tesen folytatjuk. Szeretnénk elérni és megalapozni folyamatosságunkat a következő évtizedekre is. Legfőképpen azért, hogy évtizedek múlva is legyen összetartó erőnk, és tagjaink találkozójukon Jó Szerencsét! köszöntéssel üdvözöljék egymást.

IRODALOM

- [1] Emlékezés a Várpalotai Szénbányászatra, 1997. Veszprém, Bánta Bt. és OMBKE Veszprémi Szervezte
- [2] Egyesületünk évtizede 1997-2007 (Szerkesztő: Petrovics László) Várpalota, 2007. Kiadó: Várpalotai Bányász-hagyományok Ápolásáért Egyesület
- [3] Petrovics László: A várpalotai bányászszakszervezet kulturális érdekképviselete történetéből, Várpalota, 2013. Kiadó: Várpalotai Bányász nyugdíjas Szakszervezet és Klub, Bányász Hagyományok Ápolásáért Egyesület
- [4] Petrovics László: a Várpalotai Bányász Fúvószenekar tör-

ténete 1929-2009. 69 p, Várpalota 2009. Kiadó: Várpalotai Bányász Fúvószenekarért Alapítvány

- [5] Kiss Tamás: A Várpalotai Szénbányák Története, 1990. Veszprémi Szénbányák, Veszprém
- [6] Bányamunkás, 101. évf. 3-4 sz. Budapest, 2014. augusztus-szeptember 9 p
- [7] BKL Bányászat 127. évf. 6. sz. 1994. november-december 722-725 p
- [8] BKL Bányászat 130. évf. 1. sz. 1977. január-február 75-76 p
- [9] Várpalotai Újság 2. évf. 19. sz. 1997. december 18. 4 p
- [10] BKL Bányászat 133. évf. 3. sz. 2000. 251 p
- [11] BKL Bányászat 133. évf. 6. sz. 2000. 564-567 p
- [12] Petrovics László, Kézirat 2017. január 20.
- [13] Petrovics László: Örökségünk. A várpalotai Bányász-hagyományok Ápolásáért Egyesület jubileumi kiadványa 1997-2017. Várpalota, 2017.

PETROVICS LÁSZLÓ történelem- népművelés szakos tanár, szaküzemgazdász, kulturális menedzser. 1973-1980 tanár, 1980-tól közművelődési koordinátor, 1987-től a Jó szerencsét Művelődési Központ igazgatója, 2000-2010-ig a Faller Jenő Szakképző Iskola és Kollégium tanára Várpalotán. Munkaköreiben és azon kívül is a civilszféra aktív tagja és támogatója, Városszépítő Egyesület valamint a Bányász-hagyományok Ápolásáért Egyesület alapítója, utóbinak kezdetű elnökhelyettese.

A város- és a helyi bányásztörténet kutatója és a kutatások támogatója, számos cikk, kiadvány szerzője, ill. szerkesztője, kulturális és hagyományápoló rendezvények szervezője, előadója.

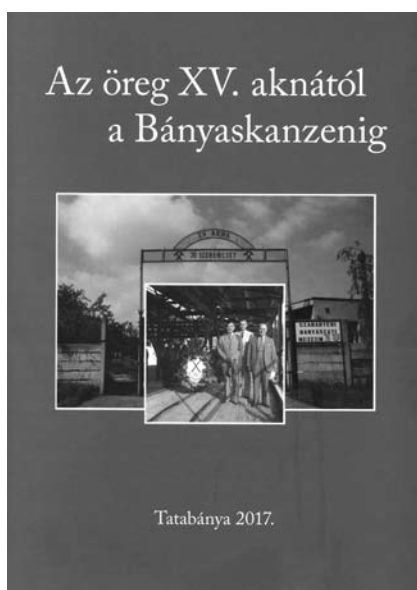
Tatabányai könyvbemutató

A Szabadtéri Bányászati Múzeum Alapítvány a Tatabányai Múzeummal közösen könyvsorozattal idézi meg a tatabányai medence szénbányászatának történetét.

A 2018. április 17-én tartott könyvbemutatón *Balogh Csaba*, az alapítvány kuratóriumi elnöke – a könyv kiadója – előljáróban kifejtette, hogy a XV-ös akna a tatabányai medence szénbányászatának egyik jelentős aknaüzeme volt, amelyet 1942-ben létesített a MÁK Rt. A régi üzem területén 1988-ban nyílt meg a Szabadtéri Bányászati Múzeum, és ennek történetét mutatja be a kiadvány.

A könyv első részében *Balogh Csaba* tanulmányában a bányauzem működését mutatja be, a bányatelek geológiájától, a feltárásoktól az üzemépület kialakításáig, a lejtőszakna műszaki jellemzőiig, a bányaveszélyekig.

A könyvben érdekes tanulmányt írt a múzeum, illetve a skanzen kialakításáról *Fűrészné Molnár Anikó*, a múzeum nyugalmazott igazgatója. Ebben a kötetrészen az 1987-ben betömedékelt XV-ös függőakna környezetében, aknaudvarán a bányauzem felszíni létesítményeinek felhasználásával kialakított bányászati múzeummá, majd az aknaudvarhoz kapcsolódó – a régi bányászkolóniák hangulatát idéző –

Ipari Skanzen alakítás folyamata olvasható.

Kiss Vendel történész, muzeológus, a kötet szerkesztője, a Tatabányai Múzeum igazgatóhelyettese gyűjtötte össze azokat a visszaemlékezéseket, amelyek felidéztek a bányászmulat ebben a bányauzemben. A sor a XV-ös akna telepítését irányító, a medence nyugati felének szentlelepét megtaláló *dr. Mohi Rezső* bányamérnök memoárjával kezdődik, de olvashatók a kötetben *Monos Rudolf* bányafőmérnök, *Hlogyik István* bányakovács, *Fenyvesi János* biztonsági aknász, *Mokánszki Béla* bányagépészmérnök, *Drotár István*, *Balogh Csaba*, *Magyar Anna* egykori üzemi dolgozók visszaemlékezései is.

Az 500 példányban készült kiadványt – a Tatabányai Múzeum fotóarchívumából – *Dallos István* fotóművész által válogatott korabeli képek, dokumentumok színesítik.

A „Jó szerencsét! Emlékévbén” a XV-ös aknai szentermelés megkezdésének 75. évfordulóján a Szabadtéri Bányászati Múzeum Alapítvány – Tatabánya Megyei Jogú Város pályázati támogatásával – ezzel a kiadvánnyal emlékezett a nagy múltú „Öreg XV-ös akna” történetére, Bányászati és Ipari Skanzenre való fejlődésére.

Balogh Csaba